

VOORWOORD

JOODSE FLAMINGANTEN EN HET ACTIVISME VAN PAUL VAN OSTAIJEN

Flamingantisme en Jodendom zijn twee begrippen die niet zo vaak in een adem worden uitgesproken. Nochtans kent de Joodse gemeenschap in Antwerpen een lange traditie van Vlaamsgezindheid, althans een klein deel ervan. Louis Franck en Nico Gunzburg waren prominente Joodse flaminganten, net als Marten Rudelsheim en Moïse Friedman. De laatstgenoemden zouden tijdens de Eerste Wereldoorlog zelfs partij kiezen voor het activisme.

Over hoe het verder ging na de Tweede Wereldoorlog is echter nog maar weinig bekend. De in Leuven opgeleide Antwerpse historica Rosalie Verbist werpt er een licht op. De collaboratie met het nationaal-socialistische bezettingsregime en dus medeverantwoordelijkheid van het Vlaams-nationalisme voor de Jodenuitroeiing legde een hypotheek op de relatie die nog werd verzwaaard door de strijd voor amnestie door brede lagen van de Vlaamse beweging en het voortleven van antisemitisme in rechts-radicalen Vlaams-nationalistische groepen. Niettemin pikte Louis Davids de flamingantische draad weer op toen hij al in 1954 het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* oprichtte. Het BIW met Davids als hoofdredacteur was zeer Vlaamsgezind en pleitte zelfs voor amnestie met uitsluiting van 'Jodenverklidders en oorlogsmisdadigers'. Nog in 1981 richtten jonge Antwerpse Joden een afdeling op van het Joods-antifascistische B'nai B'rith en het tijdschrift *In naam van de vrijheid*. Onder impuls van onder meer André Gantman profileerde het zich als Vlaamsgezind en pleitte het voor amnestie. Maar het toenemend gewicht van de Holocaust als beeldvormer en morele scherprechter van de oorlogsgeschiedenis zorgde voor een spreidstand die moeilijk vol te houden was. In zijn memoires (2008) tapt Gantman uit een heel ander vaatje. Amnestie is voor hem onaanvaardbaar. Zijn Vlaamsgezind engagement zet hij inmiddels verder in de Nieuw-Vlaamse Alliantie, die van amnestie geen punt meer maakt.

In het netwerk van de bovengenoemde Joodse activisten Marten Rudelsheim en Moïse Friedman opereerde tijdens de Eerste Wereldoorlog ook de jonge Paul van Ostaijen – sterker: de stadsklerk en ambitieuze dichter maakte deel uit van de zogenaamde 'bende van Friedman' die in de bezettingsjaren het Antwerpse uitgaansleven animeerde / onveilig maakte. De nachtelijke escapades van deze bende worden levendig in herinnering gebracht in de eerder dit jaar verschenen biografie *Paul van Ostaijen. De dichter die de wereld wilde veranderen* van Matthijs de Ridder. Maar Friedman en Van Ostaijen waren niet alleen collega-nachtbrakers, ze waren ook verregaand betrokken bij het activisme. Het activisme van Van Ostaijen is natuurlijk al langer bekend en wordt ook in de nieuwe biografie uitvoerig besproken. Maar over het politieke engagement van de schrijver blijkt het laatste woord toch nog niet gezegd. In een overigens zeer lovende recensie van Matthijs de Ridders biografie buigt Kevin Absillis zich over enkele losse eindjes in het Van Ostaijenonderzoek. Hij ontdekte in het Rijksarchief Beveren een verloren ge-

waand straf dossier rond het oorlogsdagblad de *Antwerpsche Courant* dat een nieuw licht werpt op Paul van Ostaijens betrokkenheid bij het activisme. In tegenstelling tot wat onderzoekers geloofden, was Van Ostaijen een spilfiguur op de redactie en samen met George Roose de voornaamste activistische agitator. Vele tientallen krantenartikelen, van korte columns tot lange maatschappelijke analyses, kunnen nu vermoedelijk aan Van Ostaijen worden toegeschreven, een ontdekking die zijn politieke en literaire betekenis op termijn onvermijdelijk zal bijstellen. In dit nummer van *WT* presenteren we alvast enkele van de meest opmerkelijke vondsten, opgediept uit zowel archieven als bibliotheekcollecties.

Erfgoed beperkt zich niet tot papier dat in archieven en bibliotheken bewaard wordt. Nico Van Campenhout vestigt de aandacht op een merkwaardig grafmonument dat zich op de begraafplaats Oude Bruglaan in Lokeren bevindt. Het neemt de vorm aan van de IJzertoren en werd opgericht in 1927, een jaar voor de bouw van de toren in Diksmuide. Alleen dat al maakt het een uniek stuk erfgoed. Ook de beiaard en het bespelen ervan is uniek erfgoed van de Lage Landen, België en Vlaanderen. Luc Rombouts, auteur van belangrijke werken over de geschiedenis van de beiaard en zelf beiaardier, beschrijft hoe de beiaard zich vanuit in het graafschap Vlaanderen verspreidde over de Lage Landen en hoe het instrument in de 19de eeuw evolueerde van een Belgisch naar een Vlaams symbool. De in Mechelen onder impuls van de Vlaamsgezinde Jef Denyn opgerichte beiaardsschool heeft daar een rol in gespeeld, al was de Belgische recuperatie van *le carillon* zeker nog niet voorbij. Misschien is dat de reden waarom anders dan het naar hem genoemde ros, de beiaard de *Canon van Vlaanderen* niet heeft gehaald.

Die *Canon* wordt zoals voorspeld door critici vandaag op alle mogelijk manieren gepromoot door de Vlaamse overheid. Dat gebeurt vaak onzichtbaar. Zo nemen erfgoedinstellingen de *Canon* op in hun werking in de hoop meer subsidies te vangen. Verdedigers van de *Canon* wijzen erop dat de Vlaamse overheid ook de *encyclopedie van de Vlaamse beweging* subsidieert en dat dat evengoed een vorm historische canonvorming is. De Leuvense historicus Jo Tollebeek, die de *Canon van Vlaanderen* bekritiseerde, kreeg hetzelfde argument voor de voeten geworpen bij het verschijnen van het 25ste deel van het *Nationaal Biografisch Woordenboek (NBW)*. In de rubriek Forum legt hij uit dat appels met citroenen worden vergeleken. Het *NBW* vond zijn oorsprong in de sedert 1845 door de Académie royale de Belgique uitgegeven *Biographie nationale (BN)*. Na de oprichting van Vlaamse academiën in 1938 lag de weg open voor een Nederlandstalige evenknie maar het duurde nog tot 1961 en een subsidie van eerste minister Gaston Eyskens vooraleer het eerste deel van de *NBW* het licht zag. Net als de *BN* wilde het *NBW* een papieren pantheon van de Belgische natie oprichten maar al gauw surfte het biografisch woordenboek op een brede democratiseringsgolf en werd ook de natiebouwend vlag gestreken. Er zijn nogal wat gelijkenissen met de respectievelijke encyclopedieën van de Vlaamse beweging. Voor beide referentiewerken gloort een digitale toekomst.

Bruno De Wever, hoofdredacteur